

Paraisten kaupungin lausunto Varhan palveluverkkovision 2027–2037 luonnoksesta

Paraisten kaupunki kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto Varsinais-Suomen hyvinvointialueen Varhan vuosien 2027–2037 palveluverkkovision luonnoksesta.

Paraisten kaupunki toteaa, että palveluverkon suunnittelun on perustuttava koko maakunnan tosiasialliseen maantieteeseen, asukkaiden todellisiin mahdollisuuksiin käyttää palveluja sekä saaristoisuudesta ja kaksikielisyydestä johtuviin velvoitteisiin ja erityisiin palvelujen järjestämisedellytyksiin.

Kannanotto tiivistettynä

Paraisten kaupunki katsoo, että Varhan palveluverkkovisio ei nykymuodossaan ota riittävästi huomioon saaristoisuudesta johtuvia erityisiä palvelutarpeita eikä kaksikielisyydestä johtuvia itsenäisiä palvelu- ja järjestämistarpeita.

Saaristoisuus edellyttää palvelujen fyysistä läsnäoloa, realistisia saavutettavuusarvioita ja hyväksyntää sille, että pienillä yksiköillä voi olla korkeammat kustannukset kuin vastaavilla yksiköillä taajamissa.

Kaksikielisyys puolestaan edellyttää toimivia hoito- ja palveluketjuja sekä ruotsiksi että suomeksi, kielitaitoisen henkilöstön saatavuutta ja tosiasiallista kielellistä palvelukapasiteettia.

Paraisten kaupunki vastustaa ehdottomasti Iniön Aftonron ja Houtskarın Fridhemın sulkemista.

Paraisten kaupunki vastustaa suunnitelmaa, jossa Paraisten sosiaali- ja terveyskeskuksen status muutetaan terveyskeskuksesta terveysasemaksi, kun Kaskenmäen terveyskeskus valmistuu vuoden 2027 aikana. Kaupunki vastustaa myös Paraisten vuodeosaston alasajoa pitkällä aikavälillä.

Saariston ja sekä ruotsin- että suomenkielisen väestön palveluja koskevien päätösten on perustuttava kokonaisarviointiin, jossa ihmisten turvallisuudentunteella, tosiasiallisella saavutettavuudella, kielellisillä oikeuksilla, henkilöstön osaamisella, paikallisyhteisöjen kantokyvyllä ja saariston tulevaisuuden elinvoimalla on suuri painoarvo.

Talouden ja hallinnon tehostamistavoitteet eivät saa johtaa palvelujen asteittaiseen purkamiseen niissä hyvinvointialueen osissa, joissa palvelujen järjestäminen on vaikeinta, mutta välttämättömintä.

Paraisten kaupunki edellyttää, että Varha muokkaa palveluverkkovisiota niin, että se tukee kaikkien hyvinvointialueen asukkaiden eläviä, turvallisia ja kaksikielisiä palveluja.

1. Yleiset näkemykset suunnitteluperiaatteista

Paraisten kaupunki tukee periaatetta saavutettavasta, monikanavaisesta ja integroidusta palveluverkosta, joka koostuu fyysisistä toimipaikoista, liikkuvista palveluista ja digitaalisista palveluista. Tätä periaatetta on kuitenkin sovellettava paikkasensitiivisesti ja kulloisenkin palvelun luonteen mukaan.

Kaikkien palvelujen ei tarvitse olla yhtä lähellä asukasta. Lyhytkestoisten hoitojaksojen kohdalla pidempi välimatka voi joissain tapauksissa olla mahdollinen edellyttäen, että kuljetukset, hoitoketjut, kieli ja turvallinen kotiutuminen toimivat. Läheisyys on sen sijaan erityisen tärkeää pitkäaikaisasumisessa, jatkuvassa kuntoutuksessa, kotihoidossa, vanhustenhuollossa, mielenterveyspalveluissa, perhe- ja sosiaalipalveluissa sekä muissa palveluissa, joita käytetään usein tai pidemmän aikaa.

Digitaaliset ja liikkuvat palvelut voivat olla tärkeitä täydentäviä palveluja, mutta ne eivät voi yleisesti korvata fyysistä läsnäoloa. Tämä koskee erityisesti ikääntyneitä, vammaisia, mielenterveysasiakkaita, lapsia ja perheitä sekä henkilöitä, joiden mahdollisuudet käyttää digitaalisia palveluja ovat rajalliset.

Varha perustaa ehdotuksensa MDI:n väestöennusteeseen. Ennuste perustuu aiempaan väestönkehitykseen ja oletuksiin kehityksen jatkumisesta. Jos peruspalveluja suljetaan ennustettuun väestön vähenemiseen vedoten, ennusteesta tulee itseään toteuttava: peruspalvelujen ja työpaikkojen puute ovat vahvimmat syyt lähtömuuttoon ja tulomuuton puuttumiseen. Palveluverkkopäätöksessä on siten yhtäältä otettava huomioon useita tulevaisuudenskenaarioita ja toisaalta arvioitava myös päätöksen vaikutuksia paikkakunnalle asumaan jäämiseen, tulomuuttoon, paikallisiin työpaikkoihin ja alueen pitkän aikavälin kehitysmahdollisuuksiin.

2. Saaristoisuus itsenäisenä palvelutarpeiden ja rahoituksen perusteena

Parainen on Suomen kunnista kaikkein korostuneimmin saaristokunta. Kaupunki koostuu useista pääsaarista, suuresta määrästä pienempiä asuttuja saaria sekä alueista, jotka ovat riippuvaisia lautoista ja yhteysaluksista. Etäisyyksiä mitataan sen vuoksi käytännössä matkajassa ja monitahoisina matkaketjuina, ei kilometreissä.

Hallituksen esityksessä HE 56/2026 todetaan, että sosiaali- ja terveysten palvelujen saavutettavuus ja palveluverkon kattavuus vaikuttavat olennaisesti saariston elinoloihin. Saaristoisuuteen perustuvaa rahoitusta perustellaan sillä, että se parantaa hyvinvointialueiden mahdollisuuksia järjestää sosiaali- ja terveysten palveluja ottaen huomioon saaristoisuudesta aiheutuvat erityiskustannukset ja saavutettavuushaasteet.

Paraisten kaupungin aikaisemmin esille tuomien laskelmien mukaan Varha saa saaristoisuuteen perustuvaa rahoitusta noin 19 miljoonaa euroa. Rahoitusta ei ole muodollisesti korvamerkitty yksittäisille toimipaikoille, mutta rahoituksen laskentaperuste on selvä: siinä on otettava huomioon, että palvelut saaristo-olosuhteissa vaativat enemmän resursseja ja että yhdenvertaista saavutettavuutta ei voida saavuttaa samalla palveluverkkorakenteella kuin taajamissa. Sen vuoksi on periaatteellisesti ristiriitaista, että hyvinvointialue saa saariston erityisten palveluedellytysten vuoksi korotettua rahoitusta ja ehdottaa samanaikaisesti juuri saaristossa asumisen mahdollistavien fyysisten palvelujen alasajoa.

Paraisten kaupunki korostaa, että hieman korkeampi kustannus asiakasta, henkilöstön jäsentä tai hoitopaikkaa kohden ei voi yksinään olla lakkauttamisen peruste. Saariston pienet yksiköt eivät ole suunnitteluvirhe, vaan suoraa seurausta maantieteestä, minkä lisäksi ne ovat laajalla osaamisellaan hyvin tehokkaita. Saaristoisuuteen perustuva rahoitus on olemassa nimenomaan sen vuoksi, että palveluja ei ole aina mahdollista tai tarkoituksenmukaista tuottaa samalla yksikkökoolla ja kustannusrakenteella kuin suuremmissa asutuskeskuksissa.

Paraisten kaupunki vaatii, että ennen kaikkia saaristo-osia koskevia muutoksia tehdään erillinen saaristovaikutusten arviointi. Arvioinnissa on otettava huomioon ainakin

- vaikutukset työpaikkoihin, paikkakunnalle asumaan jäämiseen, tulomuuttoon ja paikallisyhteisön elinvoimaan
- todelliset matka-ajat, mukaan lukien lautat, yhteysalukset ja odotusajat
- mahdollisuus asioida ja palata samana päivänä
- vaikutukset henkilöille, joilla ei ole omaa autoa
- vaikutukset ikääntyneille ja vammaisille
- vaikutukset omaisille ja henkilöstölle
- vaikutukset ensivastetoimintaan, vapaaehtoiseen palokuntaan ja paikalliseen varautumiseen
- useiden samanaikaisten palveluhekennysten yhteisvaikutukset.

3. Kaksikielisyys itsenäisenä palvelutarpeiden ja rahoituksen perusteena

Kaksikielisyyttä on käsiteltävä palveluverkkosuunnittelussa priorisoitavana ulottuvuutena. Varsinais-Suomi on kaksikielinen hyvinvointialue ja sosiaali- ja terveydenhuolto on järjestettävä niin, että asiakas ja potilas voivat tosiasiallisesti saada palveluja omalla äidinkielellään. Tämä tarkoittaa enemmän kuin sitä, että toimipaikka määritellään muodollisesti kaksikieliseksi.

Rahoituslaissa kaksikielisyys on nimenomainen ja erillinen laskentaperuste. Paraisten kaupungin aikaisemmin esille tuomien tietojen mukaan Varha saa kaksikielisyyden perusteella laskettavaa rahoitusta noin 14 miljoonaa euroa. Rahoitusta ei ole korvamerkitty, mutta se osoittaa, että lainsäätäjä on tunnistanut ne erityiset järjestämisedellytykset ja kustannukset, joita syntyy hyvinvointialueen turvatessa palvelut molemmilla kansalliskielillä.

Varha ei voi siten lähteä siitä, että keskittäminen muodollisesti kaksikieliseen toimipaikkaan turvaa automaattisesti kielelliset oikeudet. Kielen merkitys on erityisen suuri haavoittuvassa asemassa oleville henkilöille, kuten ikääntyneille, mielenterveysongelmista kärsiville, vammaispalvelujen piirissä oleville sekä silloin, kun potilaan toimintakyky tai kyky ilmaista itseään on alentunut. Paraisten kaupunki vaatii, että ennen kaikkia kaksikielisiin palveluihin vaikuttavia muutoksia tehdään erillinen kielivaikutusten arviointi. Arvioinnissa on tarkasteltava ainakin

- ruotsin- ja suomenkielisten palvelujen tosiasiallista saatavuutta
- henkilöstön kielitaitoa ja kielitaitoisen henkilöstön saatavuutta
- koko hoito- ja palveluketjun toimivuutta molemmilla kielillä
- potilaiden ja asiakkaiden turvallisuudentunnetta
- mahdollisuutta olla osa sosiaalista yhteisöä omalla kielellä
- muutoksen vaikutusta alueelliseen kapasiteettiin tuottaa ruotsinkielisiä palveluja.

4. Väestönkehitys

Paraisten väestönkehitys on positiivista; asukasluku on vuoden alkupuoliskolla kasvanut. Tämän kehityksen odotetaan jatkuvan tulevina vuosina käynnissä olevien asuntoinvestointien ja liikenneyhteyksien paranemisen seurauksena. Vetovoiman lisääntyminen niin nykyisten kuin uusienkin asukkaiden silmissä luo hyvät edellytykset tulomuutolle ja pitkän aikavälin kasvulle. Tämä tulee ottaa huomioon hyvinvointialueen palvelutarjontaa ja resurssien kohdentamista suunniteltaessa sen varmistamiseksi, että palvelut vastaavat tulevaa tarvetta.

2026						
Befolkningsförändring månadsvis, jämförelse mellan kommuner						
Kommun	2026-01	2026-02	2026-03	2026-04	2026-05	2026-06
Totalt						
Salo	-58	-45	-16	-8	37	-23
Somero	-14	-18	-1	-16	-4	-3
Loimaa	-9	-1	-21	-8	-9	1
Masku	-22	2	-9	-21	22	-7
Koskis	-5	-3	-13	-9	2	-5
Virmo	-13	-11	-13	0	4	6
Pemari	-11	-27	-19	23	23	-14
Aura	-1	-9	-3	3	-4	-7
Kimitoön	-12	13	-9	-10	11	-6
Gustavs	-4	-4	-1	-6	0	6
S:t Märten	3	-2	-4	-1	-4	4
Pöytä	-4	1	21	1	-8	-13
Rusko	-1	-1	-6	-8	6	9
Tövsala	4	3	0	-1	3	-6
Sagu	-4	0	-7	11	0	8
Nousis	-6	-3	2	1	4	15
Pyhärinta	-3	7	6	-8	4	7
Vemo	-8	8	6	-3	4	10
Oripää	-3	5	-2	7	6	6
Näändal	13	-32	11	-1	13	17
Pargas	6	-21	-2	1	30	17
Lundo	-36	3	8	13	29	41
Nystad	-1	-5	4	3	18	62
Letala	0	33	16	29	-8	23
S:t Karins	89	4	9	22	47	22
Reso	7	56	55	70	-2	18
Åbo	109	35	-2	37	-38	85

5. Iniön Aftonro ja Houtskarins Fridhem on säilytettävä

Paraisten kaupunki vastustaa ehdottomasti Iniön Aftonron ja Houtskarins Fridhemin vanhustenhuollon yksiköiden sulkemista. Aftonro ja Fridhem eivät ole pelkästään hoivayksiköitä.

Yksiköiden merkitys saaristonäkökuulmasta ja ruotsinkielisen vanhustenhuollon kannalta

Saariston olosuhteet, joissa yhteydet ovat ajallisesti pitkiä, ja saarten paikallisyhteisöt erityisine elinolosuhteineen tekevät yksiköiden lakkauttamisesta kohtalokasta sekä vanhuksille että paikallisyhteisölle:

- Yksiköt ovat keskeinen osa kahden saaristoyhteisön turvallisuutta, työmarkkinoita, varautumista ja tulevaisuudenuskoa. Yksiköt mahdollistavat ikääntyneiden jäämisen asumaan kotiseudulleen lähelle omaisia, paikallista yhteisöä ja ympäristöä, jossa he ovat eläneet koko elämänsä.
- Samalla yksiköt ylläpitävät työpaikkoja, vakituista asutusta ja paikallista osaamista pääsaarilla, joilla jokaisella vakinaisella työpaikalla on suuri merkitys.
- Fridhemin 19 työpaikkaa edustavat noin 10:tä prosenttia Houtskarins työikäisestä väestöstä. Aftonron 10 työpaikkaa edustavat noin 15:tä prosenttia Iniön työikäisestä väestöstä. Pienissä saaristoyhteisöissä nämä osuudet ovat rakenteellisesti merkittäviä; luku vastaisi Turussa noin 14 000 työpaikan lakkauttamista. Yksiköiden lakkauttaminen heikentäisi koko yhdyskuntarakennetta, vähentäisi mahdollisuuksia tulomuuttoon ja nopeuttaisi kehitystä, jossa ikääntyneet ja heidän omaisensa olisivat pakotettuja lähtemään alueelta.
- Lakkauttaminen heikentäisi myös saariston varautumista. Henkilöstö ja heidän perheensä ovat usein samalla osa yhteisöä ylläpitävää verkostoa vapaaehtoisten palokuntien, ensivastetoiminnan, yhdistystoiminnan, kuljetusten ja muun paikallisen

varautumisen kautta. Työpaikkojen katoaminen vähentää myös onnettomuuksissa, häiriötilanteissa ja kriisitilanteissa tarvittavaa ihmisresurssia.

- Aftonro ja Fridhem ovat osa Varhan tosiasiallista kapasiteettia tarjota ruotsinkielistä ympärivuorokautista asumista. Houtskarin ja Iniön asukkaille ei ole läheisillä saarilla vastaavaa ja tosiasiallisesti saavutettavissa olevaa ruotsinkielistä asumis- ja hoivaratkaisua, jolla olisi edellytykset korvata yksiköt.

Varhan on ennen mahdollista muutosta konkreettisesti osoitettava

- vastaavien ruotsinkielisten hoivapaikkojen sijainti
- tosiasiallisesti käytettävissä olevien paikkojen määrä
- henkilöstön kielitaito
- miten yhteyttä omaisiin voidaan ylläpitää
- miten koko hoito- ja palveluketju toimii ruotsiksi.

Pelkkä muodollinen tieto siitä, että korvaava yksikkö on kaksikielinen, ei riitä. Paraisten kaupunki ehdottaa, että Varha selvittää, miten yksiköistä voidaan kehittää saaristoon soveltuvia ja kaksikielisiä hoivan ja turvallisuuden solmukohtia, joissa on monipuolista osaamista.

6. Paraisten sosiaali- ja terveyskeskuksen ja vuodeosaston toiminta on turvattava pitkällä aikavälillä

Paraisten kaupunki vastustaa suunnitelmaa, jossa Paraisten sosiaali- ja terveyskeskuksen status muutetaan terveyskeskuksesta terveysasemaksi, kun Kaskenmäen terveyskeskus valmistuu vuoden 2027 aikana. Perustelut ovat seuraavat:

- Kaskenmäen sosiaali- ja terveyskeskuksen on määrä palvella ensisijaisesti Turku ja sen ympäryskuntia.
- Parainen on säilytettävä saariston sosiaali- ja terveyskeskuksena. Se voi toimia ruotsinkielisen palvelukokonaisuuden keskuksena. Keskuksen tulee vastata palvelujen yhteensovittamisesta ja sujuvista hoito- ja palveluketjuista sekä varmistaa asukkaiden oikeanlainen ja oikea-aikainen tuki.
- Paraisten käyntimäärät tukevat Paraisten toimipisteen säilyttämistä sosiaali- ja terveyskeskuksena.
- Parainen on tällä hetkellä ainoa toimipiste, joka pystyy käytännössä tarjoamaan täyden palvelun sekä ruotsiksi että suomeksi. Mikään muu palvelupiste ei siihen pysty. Ei ole varmaa, että Kaskenmäessä voidaan tulevaisuudessa tarjota kaksikielisiä palveluja. Turussa ei ole yhtään yksikköä, joka voisi tällä hetkellä taata ruotsinkieliset palvelut. Ne voidaan taata vain Paraisilla. Paraisten sosiaali- ja terveyskeskuksen statuksen alentaminen terveysasemaksi vaarantaa kaksikieliset palvelut hyvinvointialueella.

Paraisten vuodeosasto on tärkeä osa koko saaristokaupungin hoitoketjua. Se mahdollistaa jatkohoidon, kuntoutuksen ja turvalliseen kotiutumiseen valmistautumisen lähempänä potilaan kotia. Se myös vähentää ikääntyneiden ja vammaisten pitkien kuljetusten tarvetta. Paraisten vuodeosasto on toimiva kaksikielinen hoitoympäristö, jossa hoitoa annetaan sekä ruotsiksi että suomeksi. Kaksikielisyyttä ei voida turvata pelkästään määrittelemällä kauempana sijaitseva keskitetty osasto muodollisesti kaksikieliseksi. Ratkaisevaa on, saako potilas todella hoitoa, tietoa, kuntoutusta ja sosiaalisia kontakteja omalla kielellä ja kohdataanko hänet omalla kielellä koko hoitojakson ajan. Vuodeosastolla on myös tärkeä rooli äidinkielellä annettavan hyvän palliatiivisen hoidon ja saattohoidon turvaamisessa. Kaikilla

asukkailla on oltava mahdollisuus saada laadukasta ja arvokasta hoitoa elämänsä loppuvaiheessa asuinpaikasta riippumatta. Tämä edellyttää riittäviä resursseja, osaamista ja toimivaa yhteistyötä eri hoitotasojen välillä.

Röntgenpalvelujen saatavuus Paraissilla on varmistettava myös tulevaisuudessa. Diagnostiikan lähipalvelut mahdollistavat nopeammat hoitopäätökset, parantavat potilasturvallisuutta ja vähentävät erityisesti ikääntyneille ja vammaisille matkoista muille paikkakunnille aiheutuvaa kuormitusta.

Mahdollisia tulevia muutoksia ei saa käsitellä ilman erillisiä saaristovaikutusten ja kielellisten vaikutusten arviointoja.

7. Lasten, nuorten ja perheiden palvelujen, opiskeluhuoltopalvelujen sekä sosiaalityön toiminta

Paraisten kaupunki katsoo, että vaikutukset lasten, nuorten ja perheiden palveluihin on kuvattava suunnitelmassa ja visiossa selvemmin.

Lasten ja perheiden sosiaalityössä, perheneuvolassa ja lasten ja nuorten mielenterveyspalveluissa edellytetään usein luottamusta, jatkuvuutta, paikallistuntemusta ja yhteistyötä koulun, varhaiskasvatuksen ja muiden paikallisten toimijoiden kanssa.

Näitä palveluja on kehitettävä yhtenäisenä kaksikielisenä alueellisena kokonaisuutena. Etäpalvelut ja satunnaiset käynnit voivat täydentää, mutta eivät korvata pysyvää paikallista palvelupohjaa.

Opiskeluhuoltopalvelut on turvattava koko Paraisten alueella. Lapsilla ja nuorilla on oltava yhdenvertainen pääsy kouluterveydenhuoltoon ja kuraattorin ja psykologin palveluihin sekä ruotsiksi että suomeksi. Varhainen tuki ja ennaltaehkäisevä työ ovat ratkaisevan tärkeitä nuorten hyvinvoinnin ja tulevan terveyden kannalta.

8. Henkilöstön saatavuus

Henkilöstön saatavuutta ei saa käyttää vakioargumenttina palvelujen sulkemiselle ilman, että hyvinvointialue on ensin käyttänyt kaikki käytettävissä olevat keinot henkilöstön rekrytoimiseksi ja pitämiseksi. Varhan tulee harkita systemaattista mallia saaristo- ja kielilisen sekä muiden rekrytointi- ja sitouttamistoimenpiteiden soveltamiseksi kaikkiin kriittisiin ammattiryhmiin, ei pelkästään lääkäreihin. Varha saa jo valtiolta saaristaisuuteen ja kieleen perustuvan lisärahoituksen muodossa varoja, jotka puhuvat tämän puolesta.

9. Yhteenveto Paraisten kaupungin pyynnöistä Varhan suunnitelmaan ja visioon tehtäviksi muutoksiksi

Paraisten kaupunki edellyttää, että Varha tekee seuraavat muutokset ja täydennykset ennen palveluverkkosuunnitelman ja -vision saattamista poliittiseen käsittelyyn:

1. Iniön Aftonro ja Houtskarinn Fridhem on poistettava kaikista lakkautusvaihtoehdoista. Yksiköitä on sen sijaan kehitettävä saaristoon soveltuvina ja kaksikielisinä vanhustenhuollon ja turvallisuuden solmukohtina.
2. Varhan on tehtävä erillinen saaristovaikutusten arviointi kaikista Paraisten saaristo-osia koskevista muutoksista. Arvioinnissa on otettava huomioon todelliset matka-ajat, lautat, yhteysalukset, odotusajat, kausivaihtelut ja häiriöherkkyys.

3. Varhan on tehtävä erillinen kielivaikutusten arviointi kaikista muutoksista, jotka vaikuttavat ruotsinkielisiin ja kaksikielisiin palveluihin. Arvioinnissa on tarkasteltava tosiasiallista palvelukapasiteettia eikä pelkästään toimipaikkojen muodollista kielistatusta.
4. Korppoon suun terveydenhuoltoa, Houtskarín fysioterapiaa ja Paraisten diagnostisia palveluja ei saa ajaa alas ilman vaikutusten arviointeja ja korvaavien mallien konkreettista määrittelyä. Malleissa on esitettävä palvelutaso, henkilöstöresurssit, toiminnan tiheys, kuljetusvaikutukset, kielellinen kapasiteetti ja seuranta.
5. Paraisten sosiaali- ja terveyskeskuksen ja vuodeosaston toiminta on turvattava pitkällä aikavälillä. Visioon ei pidä sisältyä sellaista suunnittelulinjausta, jossa osasto ajetaan alas.
6. Varhan on selvitettävä monialaisen ja kaksikielisen kuntoutus- ja sosiaalipalvelukokonaisuuden luomista Turunmaalle.
7. Digitaalisia ja liikkuvia palveluja voidaan käyttää täydentämään, mutta ei korvaamaan saariston fyysisiä palveluja tai palveluja, joissa läsnäolo, jatkuvuus ja äidinkieli ovat keskeisiä.
8. Varhan tulee kehittää systemaattinen malli henkilöstön rekrytoimiseksi ja pitämiseksi saaristossa ja kaksikielisissä palveluissa. Mallin tulee koskea lääkäreiden lisäksi myös muita ammattiryhmiä.
9. Varhan on yhdessä Paraisten kaupungin kanssa luotava pysyvä yhteistyömalli saariston sosiaali- ja terveyspalveluille. Malliin on sisällytettävä säännölliset kokoukset, yhteinen seuranta, määritellyt vähimmäistasot ja paikkakohtaisten ratkaisujen kehittäminen.
10. Varhan on esitettävä erikseen ja läpinäkyvästi, miten saaristoisuuden perusteella laskettu rahoitus on otettu huomioon palveluverkkopäätöksissä ja miten sitä käytetään saariston erityiskustannuksiin ja saavutettavuushaasteisiin vastaamiseen.
11. Varhan on esitettävä erikseen ja läpinäkyvästi, miten kaksikielisyyden perusteella laskettu rahoitus on otettu huomioon palveluverkkopäätöksissä ja miten hyvinvointialue varmistaa tosiasiallisen palvelukapasiteetin ruotsiksi ja suomeksi.
12. Positiivinen väestönkehitys tulee ottaa huomioon hyvinvointialueen palvelutarjontaa ja resurssien kohdentamista suunniteltaessa sen varmistamiseksi, että palvelut vastaavat tulevaa tarvetta.

Ei riitä, että saaristoisuus ja kaksikielisyyys otetaan huomioon osatekijöinä rahoituksessa, jos niiden merkitys ei samalla näy päätöksissä siitä, missä, miten ja millä kielillä palvelut tuotetaan.